

Els nins de la pantalla. La psicologia infantil en el cine (IV) Pascal Lamorisse

Gabriel Genovart

El globo rojo

Ja devia tenir un cert ús avançat de raó la primera vegada que vaig veure i posseir un globus, que, com el de la pel·lícula d'Albert Lamorisse, era també de color vermell. Si més no, tenia l'ús de raó suficient per advertir la presència d'aquell objecte com una aparició inusitada, i gairebé màgica, dins la meva circumstància corrent i quotidiana.

Els globus, aquests "*receptacles de matèria flexible plens d'un gas menys pesat que l'aire ambient, amb els quals juguen els nins o que serveixen de decoració en festes i saraus*" o aquestes "*bufetes de goma que s'inflen i es fan enlairar o serveixen de juguina o guarniment*" (segons les definicions que donen els diccionaris), segurament varen néixer, com objectes lúdics o d'ornamentació, algunes dècades abans que jo arribàs a aquest món, però no record que formassin part de les coses més o menys habituals del meu entorn perceptiu immediat en els anys més primerencs de la meua infantesa rural i humil de postguerra. D'altra banda, no recordaria tan vivament l'emoció d'aquell dia lluminós que, per primer cop en la meua vida, vaig gaudir de la possessió d'un globus. Un globus vermell.

I és que la austeritat d'aquella postguerra a la qual em va tocar ser nin no donava de sí per gaire

llums ni colors. Més aviat va ser un temps obscur i gris en el qual, com diu el poeta Miquel Mestre, "tot tenia un color com a sutge / el color del costum i el desfici" i gairebé la realitat sencera era en blanc i negre (o almenys així és com apareix ara, tendrament, en els meus records). Com no m'havia d'emocionar l'aparició sobtada d'aquella lleu esfera de l'encès color de la magrana!

Encara que costi de creure-ho, un globus era llavors, per un infant de la ruralia de la Mallorca postbèl·lica que aquí evoc (no tant així, segurament, per un al·lot de la ciutat), quelcom semblant a un objecte de luxe; sobretot, per l'inèdit o infreqüent de la seva presència. La tarda del diumenge que vaig veure *El mago de Oz* —jo devia tenir aleshores cinc anys tot just complits—, entre les múltiples imatges, escenes i situacions que em varen sorprendre, fascinar o aterrir, n'hi hagué una que em va captivar especialment. Fou aquella fràgil bombolla tornassolada que adesiara descendia lentament de les altures celestials i que, en desfer-se de cop, apareixia del seu interior, majestàtica i lluminosa, la "fada bona del Nord", la fada que treia de cuites la protagonista de la pel·lícula o la lliurava (a ella i als seus tres companys: l'home de palla, l'home de llauna i el porruc home-lléó) de les constants insídies de

la pèrfida "bruixa de l'Oest". La lleugeresa d'aquella esfera, dintre de la qual viatjava una fada bella i radiant, no fou precisament en un globus que em feu pensar, puix encara no n'havia vist cap mai, sinó en una bombolla de sabó. Com aquelles que jo feia quan practicava un dels meus jocs preferits.

Jugar a fer bombolles de sabó era un dels meus passatemps infantils predilectes i solitaris. I es necessitava de poca cosa ferm, per a aquell entreteniment. Per no necessitar, ni tan sols feien falta altres companys de joc. Només un pot de vidre o de llauna, un canonet de canya, un poc d'aigua i una mica de pasta de "sabó flux". Aquell sabó flux negrenc i il·lustrós, avui quasi desaparegut del mercat, era aleshores quelcom gairebé indispensable en la vida senzilla de les famílies d'aquell temps. Abans que apareguessin les espectaculars rentadores elèctriques i tot l'allau de detergents i suavitzants més o menys sofisticats, el sabó flux (que també es feia servir per a usos diversos) era quelcom especialment indispensable per a la bugada domèstica i la tasca de netejar la roba a les piques fregar. Aquell sabó de consistència blana, produït per l'acció de la potassa sobre àcids grassos, era auster i barat i tenia també, com tantes coses d'aquella època, un color com a de sutge; però mai

n'hi ha hagut cap de millor per treure'n les bombolles més vistoses que hom podia imaginar. Convenientment diluït aquell sabó oleaginós dins l'aigua del pot i mullant després en aquell líquid un extrem del canonet de canya, sortien, quan bufaves per l'altre cap, unes bombolles que s'inflaven i s'inflaven mentre anaven adquirint de manera progressiva i canviant, així com augmentava el seu volum, unes iridescències i unes aigües i tornassols que abastaven gairebé tota la gamma cromàtica de l'arc de sant Martí. I potser encara més colors, diria jo.

La grandària de la bombolla podia arribar a ser com la d'una pilota de futbol, o més grossa, fins i tot. Llavors era el moment crític en què la delicada bolla de sabó es despenia de l'extrem del canonet i, com la quasi inaprensible llavor de card, enduïda pel tènue impuls de la brisa, començava a cobrar vida autònoma i a remuntar, dolçament, el seu vol. A vegades la insuportable levitat del seu ser es desfeia i esvaïa als pocs metres d'alçada; altres, no ho feia fins que no havia sobrepasat d'un bon tros les teulades de les cases; i altres, anava amunt i amunt fins a perdre's de vista, en camí vés a saber cap a on. Després d'haver vist *El mago de Oz*, vaig pensar moltes vegades que dins la bombolla hi viatjava, segurament, una fada. Del que ara no tinc cap dubte és que hi viatjava la fantasia d'un nin. Com viatjava en un globus vermell la fantasia del petit Pascal en el film d'Albert Lamorisse.

I un dia, un assolellat matí de diumenge, es corregué per dins el meu poble, com si es tractàs d'un notable esdeveniment, la notícia que havia arribat amb el tren un venedor de globus i que els expedia al preu d'una pesseta cada un (que era el que costava en aquell temps una ensaimada petita). A casa m'explicaren què era, allò del globus. I a la meua manera vaig entendre, a partir de les descripcions que em donaven, que es tractava de quelcom quasi tan ingràvid com una bombolla de sabó, però de vida no tan etèria i efimera i que, a més a més, es podia manejar, retenir i subjectar amb un trosset de cordell. Gairebé vaig trespasar els carrers de mitja vila, amb la pesseteta en la mà, a la recerca del *glober*. En girar un cap de cantó em vaig topar amb un altre nin que portava tot ufanós un globus verd i translúcid, el qual em semblà, ferit pels raigs del sol matutí, tan absolutament encisador com aquella esfera brillant d'*El mago de Oz*. El meu cor s'accelerà tot tement no arribar a temps d'aconseguir-ne un, doncs vaig sentir algú que deia que els globus ja s'anaven acabant. A la fi, em vaig trobar amb el venedor. Per sort, n'hi quedaven encara una partida, entre els quals n'hi havia un de vermell, que fou el que vaig comprar. Per a tota la resta del diumenge, aquell globus vermell, lluent i volàtil, va ser el meu inseparable company de joc.

Però es veu que, a les saons, els globus eren encara poc resistents i no tenien massa durada. Per això deien que, en romandre immòbils, s'havien de guardar a l'abric de les corrents d'aire, perquè, en cas contrari, explotaven fàcilment. Així que, aquell diumenge, quan em vaig anar a dormir, guardà-

rem el globus inflat dins una espècie de vitrina que teníem a casa. No va servir de res. El sendemà el vaig trobar rebentat, reduït a una miserable pelle-rofa. Jo devia tenir aleshores poc més o manco la mateixa edat del protagonista infantil de *La ballon rouge*, la pel·liculeta curta d'Albert Lamorisse.

* * *

Albert Lamorisse, realitzador francès especialitzat en curtmetratges i films poètics, va aportar al cinema, entre altres obres notables —*Bim* (1950), *Crin-Blanc* (1952), *Le songe de chevaux sauvages* (1962), *Paris jamais vu* (1967)—, aquesta petita meravella del setè art que és *Le ballon rouge*, rodada l'any 1956, de la qual es pot afirmar, com apunta Rafael Arias Carrión, que "és molt més que una pel·lícula de poc més de mitja hora de duració, a la qual l'argument quasi és inexistent i de la que n'és difícil treure un sinopsi; es podria dir que és simplement la història d'un nin que es troba amb un globus vermell que acaba essent el seu millor amic, però també es pot afegir que, rere les seves imatges, s'hi descobreix un immens crit de llibertat comparable al de pel·lícules posteriors, igualment protagonitzades per nins, com *Les quatre cents coups* (François Truffaut, 1959) o *La guerre des boutons* (Yves Robert, 1961), per citar només dos altres films temporalment propers a la pel·lícula de Lamorisse".

Des del punt de vista de la psicologia, *Le ballon rouge* connecta amb aqueixa etapa *animista* de la infantesa que abasta des dels tres fins als vuit anys especialment i que tan bé ha estudiat Jean Piaget: un estadi màgic en el qual totes les coses —fins i tot les inanimades— tenen, al ulls del nin, vida, voluntat, personalitat i sentiments, per configurar un univers paral·lel —un espai *hylozoic*— aliè al de la mentalitat dels adults i mancat de les regles i principis de la lògica. Per *animisme* entén Piaget la tendència que té el nin —i que comparteix amb l'home primitiu— a considerar tots els objectes com a *vivents* i dotats d'*intencions* benèfiques o malignes respecte a ell. El psicòleg suís, pare de la psicologia genètica, divideix en quatre etapes aqueix *grau de consciència* que l'infant, espontàniament, al llarg de la seva vida evolutiva, va atorgant a les coses del seu entorn:

Primera) Tot és *conscient*: pedres, arbres, aigua, mobles... (des dels 3-4 anys fins als 6-7).

Segona) Tot *el que es mou és conscient*: el sol, la lluna, la bicicleta (dels 6-7 anys fins als 8-9). Piaget es fixa particularment en la creença que tenen els nins de ser seguits *deliberadament* pel sol i per la lluna; una convicció tan universal i espontània que el psicòleg li dedica un estudi monogràfic.

Tercera) Són conscients els cossos que sembla que *es mouen per sí mateixos* (de 8 a 10 anys).

Quarta) Únicament els *animals* són conscients (entorn als 11 anys).

De totes les seves observacions, Piaget, a la seva obra *La représentation du monde chez l'enfant*, en treu les conclusions següents:

a) De bell antuvi, ja trobam en el nin un "*animisme difós*, una predisposició a confondre allò que és viu amb allò que és inert".

b) Seguidament es dona un "*animisme sistemàtic*, o conjunt de creences explícites en virtut de les quals creu que tot té voluntat pròpia, tal com expressa la convicció que els astres el segueixen".

c) El pensament infantil parteix així de la idea d'una vida universal com a matèria primera i, a partir d'aquí, gràcies a progressives diferenciacions, arriba a distingir allò que és viu del que és inert.

d) Si el que és viu i el que és inert es troben primitivament indiferenciats, a fortiori passarà el mateix respecte a les accions conscients i als moviments inconscients, o, millor dit, respecte a les accions intencionals i els moviments mecànics.

f) Per al nin, doncs, el món és un tot vivent, un tot continu dotat de voluntat i d'intencionalitat.

I cal dir que, possiblement, tan sols dins les coordenades d'aquesta "representació del món" podem entendre cabdalment una pel·lícula com *Le ballon rouge*, a la qual gairebé mai podem esbrinar del tot allò que realment està passant i allò que és producte de la imaginació del petit Pascal i de la vida que aquesta imaginació atorga al seu amic inseparable: el globus vermell trobat al carrer i convertit en objecte de les seves projeccions animistes.

En un París gris i tardoral, un infant de cinc anys, de camí cap a l'escola, es troba un globus vermell que ha quedat enredat a una farola. El nin s'hi enfila, despenja el globus i se'l emporta amb ell. Aviat advertim que es tracta d'un nin solitari, sensible i introvertit que estableix una relació plena de lirisme i tendresa amb aquell objecte vivificat —*animat*— per la seva fantasia, fins al punt de convertir-lo en el seu principal amic i aliat. No arribam a saber, explícitament, gaire coses del petit protagonista d'aquesta història gairebé sense diàlegs. Per no saber, no sabem ni el seu nom, però li direm Pascal perquè és el nom real del petit actor (que és també el fill del realitzador). Veim que el nin és alumne d'una escola municipal parisina —els mestres de la qual fan pensar tot d'una amb els de *Les quatre cents coups*—, que viu en companyia d'una senyora major que sembla ser la seva àvia (desconeixem si viu també amb algú més) i que la seva delicadesa contrasta amb la violència i brutalitat dels altres nins, dels quals intuïm que possiblement en més d'una ocasió ha estat víctima i probablement, també, objecte de *bulling*.

Però sí hi ha una cosa que queda ben clara: el globus, que és al representació de la fantasia del nin, no té cabuda dintre els espais diguem-ne "seriosos" de la vida ordinària governada pels adults. Veurem que no l'hi deixen entrar a l'escola, que no el pot portar a l'església i que ni tan sols el pot tenir a casa seva (perquè ja se sap que fins i tot una cosa tan lleugera com és un globus pot arribar a ocasionar vertaders estralls en mans d'un al·lot petit tancat a un pis). Però tampoc té cabuda al barri, perquè els altres nins més grans del carrer, en veure Pascal tan satisfet amb el seu globus, tracten de fer-li la gitzta intentant arravatar-li aquella

jugueta de les mans amb la voluntat malvada de fer-la explotar de mala manera.

Hi ha una moment decisiu que marca un punt d'inflexió en aquesta breu narració fílmica plena de màgia i poesia: Pascal arriba tot mes a casa seva amb el seu objecte lúdic, la integritat del qual ha aconseguit preservar al llarg de la jornada d'escola; quasi immediatament, el veim amollar el globus per una finestra, suposam que obligat per alguna persona major de la família; i és a partir d'aquí que el globus, que des de que ha caigut en mans del nin sempre ha donat mostres de qualque indici de vida i voluntat pròpies, sembla adquirir plena entitat *anímica*. Pascal surt a la recerca de la seva "mascota", que ja és com un doble seu. Feliçment, aconsegueix retrobar el seu globus vermell, com si aquest l'estàs esperant. Però pot ser que a partir d'aquí tot el que contemplan no sigui més que la pura fantasia lírica, i quasi onírica, de l'infant. Un globus amb voluntat autònoma i tan humà com el mateix nin es converteix en el còmplice d'aquest en tota una sèrie d'aventures, d'entremaliadures i fins i tot de burles fetes als adults. Finalment assistim a la darrera d'aquestes aventures: Pascal escapa pels carrers del seu barri, intentant escapolar-se dels altres nins que el persegueixen amb la intenció de destruir-li el seu company. No ho aconsegueix. Un dels perseguidors dispara al globus un macolí amb un tirador de goma, i el deixa ferit de mort. Assistim així a un dels moments més emotius de la pel·lícula. El globus es va desinflant i "morint" lentament davant els ulls de Pascal, que contempla amb tristesa l'agonia del seu amic que es va pansint a poc a poc fins a quedar reduït a un trist pelleringo de goma.

Però la història no acaba aquí. De tots els indrets d'aquest París bellament fotografiat amb tons grisosos i colors freds i suaus compareixen globus i més globus, que s'escapen de les mans dels seus posseïdors per anar a parar allà on es troba el petit Pascal (aquell nin que tant n'ha sabut estimar un d'ells) devora el seu amic abatut. Els colors vius, encesos i variats de tots els globus contrasten, com ho ha fet al llarg de tota la pel·lícula el globus vermell, amb la tonalitat cromàtica dominant de la fotografia. Guiats exclusivament per la seva pròpia voluntat els globus acudeixen a Pascal, tot formant entorn d'ell una pinya. Pascal s'aferra a tots els cordells fent-ne un manat i, en una apoteosi final, el veim enlairar-se, emportat pels globus, en camí no sabem cap a on.

Per ventura, cap al mateix lloc al qual van a parar les bombolles de sabó que no rebenten i es perden de vista o cap a qualque llunyà país d'Oz on hi pot tenir cabuda la fantasia i la poesia d'un nin.

Títol original: *Le ballon rouge*. **Títol de la versió espanyola:** *El globo rojo*. **Any:** 1956 (França). **Productor i director:** Albert Lamorisse. **Fotografia:** Edmon Séchan (en color). **Música:** Maurice Le Roux. **Muntatge:** Pierre Gillette. **Duració:** 34 minuts. **Intèrprets principals:** Pascal Lamorisse, Vladimir Popov, Georges Sellier, Paul Perey, René Marion, Michel Pezin i Sabine Lamorisse. ■